

Základní životní podmínky vojáků z povolání

(Dokončení)

Podplukovník PhDr. Jaroslav Pecka,
podplukovník PhDr. Miroslav Purkrábek

Životní podmínky a identifikace vojáků z povolání s profesí a vojenskou službou

Životní podmínky vyjevují svou základní funkční úlohu teprve tehdy, jsou-li uvedeny do spojitosti s motivačními a hodnotovými zdroji aktivity vojáků z povolání. Komplexně se aktivita vojáků z povolání projevuje v jejich identifikaci¹⁾ s vojenskou službou a s vojenským povoláním.

Vycházíme přitom z předpokladů, že **identifikace vojáků z povolání s vojenskou službou**, jako nejvýraznější sociálně psychologický jev sledovaný výzkumem, je v podstatě utvářena

— **sociálním prostředím** v němž voják z povolání žije a pracuje; patří sem i základní životní podmínky, které byly předmětem výzkumu;

— na bázi určitého sociálního prostředí **systémem nebo systémy hodnot**, které společnost v širším a armáda v užším smyslu považuje za funkčně nezbytné a potřebné (odrážejí se potom v morálních a právních normách, očekávaných standardech k chování vojáků z povolání apod.); z hlediska identifikace vojáků z povolání s vojenskou službou je výrazné, do jaké míry se staly tyto obecně společensky a armádně uznávané hodnoty vnitřní věcí důstojníků a praporčíků, do jaké míry je ve svém vědomí přijali za své;

— **motivací** postojů a následným jednáním vojáků z povolání, která je jednak závislá na uznávaných hodnotách a jednak je vyvolávána reakcí důstojníka a praporčíka na **určité elementy** sociálního prostředí (a to nejen aktuálně, ale i dlouhodobě působící); motivace představuje bezprostřední příčiny a současně stimuly pro uvolnění energie k určitému postoji a jednání vojáků z povolání.

Výzkum se nezabýval vnitřními procesy identifikace vojáků z povolání s vojenskou službou, ale jejím výsledným efektem, který se odráží v postojích k některým stránkám vojenské služby. Projevy postupné identifikace v jednání vojáků z povolání výzkum vzhledem k časovému omezení nedsledoval.

Šlo o to zjistit, nakolik se na celkovém stavu ztotožnění důstojníků a praporčíků s vojenskou službou podílí vliv životních podmínek vojáků z povolání. V tomto smyslu je zjištění stupně identifikace s vojenskou službou finálním problémem celého výzkumu, protože vyjevuje

1) Identifikaci s vojenskou službou chápeme jako psychické „ztotožnění se“ se společenskými cíli, úkoly, normami a hodnotami, uznávanými armádou a jejími institucemi, a jako aktivní jednání vojáků z povolání ve směru reálných zájmů ČSLA.

efekt vlivu životních podmínek na ochotu důstojníků a praporčíků dát své síly ve prospěch armády a setrvat v další službě. Přitom zde nejde o jednoznačné bezprostřední působení životních podmínek na identifikaci s vojenskou službou, ale o působení zprostředkované přes způsob nazírání, chápání armády, o jakousi intervenci do hodnotového systému vojáků z povolání utvářeného celým předchozím výchovným vlivem společenského života, armádního prostředí, ideologické výchovy, sociální zkušenosti apod.

Výzkum sledoval identifikaci na těchto syndromech:

- na stupni spokojenosti se službou v armádě,
- na akčních postojích k vojenské službě (na postojích k obtížím vojenského života, postojích k další službě v armádě, k opětovné volbě vojenského povolání a k volbě vojenského povolání pro syna),
- na hodnotové orientaci respondentů.

Stupeň spokojenosti se službou v armádě

byl zkoumán jako významný předpoklad identifikace s vojenskou službou.

Spokojenost vyjádřila menší část dotazovaných (15,1 %), nespokojenost přibližně stejná část (15,6 %). Nejčastěji je odpověď spokojen s výhradami (68,7 %); je velmi závažná, protože v sobě obsahuje výhrady, jež silně ovlivňují vztah k vojenské službě. Na prvním místě jsou to výhrady k finančnímu ohodnocení, další jsou spojeny se sociální nejistotou a existenčními problémy. Výhrady jsou takového rázu, že z uvedených 68,7 % více než 1/3 zamýšlí odejít do zálohy. Odpověď na tuto otázku znovu a z dalšího hlediska potvrdila, že nejméně spokojeni s vojenskou službou jsou vojáci z povolání z nejnižších stupňů velení, zejména čety (29,2 % nespokojených). Podobně je tomu mezi nejmladšími a kratší dobu sloužícími důstojníky a praporčíky, počínaje těmi, kteří nastoupili do vojenské služby od roku 1959. Zajímavé je srovnání důvodů spokojenosti a nespokojenosti zkoumaných vojáků z povolání.

Obraz a pořadí spokojenosti:

- zajímavý pracovní obor,
- vyšší finanční a materiální zabezpečení,
- morálně politické motivy,
- zvyk na práci v armádě,
- dobrý kolektiv,
- kázeň, pořádek, pevný režim,
- možnost práce s lidmi,
- možnost získat vyšší vzdělání,

- rozmanitost práce,
- vyšší společenské postavení.

Obraz a pořadí nespokojenosti:

- nedostatečné finanční ohodnocení,
- existenční obavy, sociální nejistota,
- byrokratismus v armádním organizmu a z něho pramenící deformované vztahy mezi lidmi,
- pokles společenské prestiže vojáků,
- nedostatek volného času,
- časté změny bydliště,
- nedostatečná osobní perspektiva,
- omezení volnosti pohybu,
- pracovní přetížení,
- nedostatečné morální ocenění práce uvnitř armády.

Na dalších místech byly jako důvody nespokojenosti se službou v armádě uváděny: nízká organizovanost práce, nedostatečné uspokojení z práce, špatné bytové podmínky, kádrová práce, nepříznivé podmínky pro vzdělávání, nevhodné pracovní podmínky a další.

Důvody spokojenosti svědčí o tom, že vysoké procento vojáků z povolání je spjaté s armádou svou činností (zajímavý pracovní obor, zvyk na práci v armádě, možnost práce s lidmi, rozmanitost práce — celkem 38,7 %). Další přitahuje vyšší finanční a materiální zabezpečení, než v jiných povoláních (9,8 %). Tato kategorie při bližší analýze zahrnuje velké procento méně kvalifikovaných pracovníků, pro něž by bylo jiné povolání nevýhodné. Způsob vojenského života (kolektiv, kázeň, pořádek, pevný režim) je důvodem spokojenosti 7,7 % vojáků z povolání. Poměrně nízkou váhu mají morálně politické motivy — 5,8 % a vyšší společenské postavení 0,4 %; to zřejmě odráží nízkou prestiž vojenského povolání u nás.

Důvody nespokojenosti jsou závažné tím, že se týkají (zejména první dva) podmínek, které v období vstupu většiny důstojníků do armády začátkem 50. let byly preferovanými hodnotami důstojnického povolání a byly výhodami, nikoli zdroji nespokojenosti. Nedostatečné finanční ohodnocení pocituje více než čtvrtina dotázaných — nejvíce z místních vojenských správ, ze stupně svazku až praporu a inženýrsko-techničtí pracovníci, podle hodnotí praporčíci, kapitáni a majori, podle vzdělání nejkvalifikovanější vojáci z povolání.

Postoje k obtížím vojenského života

svědčí o tom, že vojáci z povolání je snáší lépe, než předchozí vlivy. Výzkum prokázal, že náročné podmínky práce vojáka z povolání motivují jen nepatrnou

část vojáků z povolání k úvaze o odchodu do zálohy (3,1 %). Současně však svědčí o tom, že průběh služby není hladký — 55,4 % působí potíže, ale dokáže je překonat, 7,7 % se s nimi zcela nemůže vyrovnat. Odpovědi respondentů jsou příznakem vcelku dobré adaptace většiny vojáků z povolání na obtíže vojenského života. Nejvíce jsou k ní přizpůsobeni vojáci s delší službou v armádě, nejhůře ji snáší nejmladší na nejnižších stupních velení a s nejnižšími hodnotami. Spolu se stupněm adaptace působí i rozdílný charakter obtíží vojenského života na různých organizačních stupních armády.

Postoje k další službě v armádě

prokázaly, že identifikace vojáků z povolání s vojenskou službou není v řadě ohledů příznivá. Svůj další život spojuje s armádou 63 % zkoumaných vojáků z povolání. Různý stupeň nejistoty své představy o další službě v armádě vyjadřuje každý čtvrtý dotazovaný (24,9 %). Je to varovné zjištění, zejména při srovnání kategorie vojáků z povolání, která slouží v armádě od období před rokem 1948 a chce zůstat v armádě — 94,5 % a kategorie, která slouží od roku 1963 až 1965 a má dosti vysoký stupeň nejistoty o své další službě v armádě. Nechceme považovat nominální čistý příjem za příčinu rozhodnutí dále sloužit nebo nesusloužit; spíše ji považujeme za důležitou podmínku. Výzkum odhalil v tomto směru zajímavou závislost. Až do platu 2 000 Kčs je procento respondentů, kteří chtějí dále sloužit v armádě pod průměrem (méně než 1 600 Kčs — 29,6 %, 1 600 až 1 799 Kčs — 39,6 % — oproti průměru 63,0 %). Vojáci s platem vyšším než 2 200 Kčs se pohybují ve své snaze setrvat dále v armádě na průměru nebo nad ním.

Z toho lze považovat příjem pod 2 200 Kčs za nepříznivě působící okolnost (která se ovšem sdružuje s dalšími podmínkami, za nichž v armádě slouží vojáci s platem nižším než 2 200 Kčs a společně s nimi uplatňuje svůj vliv).

Postoje k opětovné volbě povolání a volbě vojenského povolání pro syna

odkryly další stránku vztahů důstojníků a praporčíků k vojenskému povolání. Ukázaly, že mezi těmi, kteří chtějí dále sloužit v armádě je řada těch, kteří tak činí z nutnosti. Kdyby však měli volit vojenského povolání, považovali by tuto volbu za nevhodnou. Pouze 20,7 % respondentů by volilo nebo spíše volilo vojenské povolání, zatímco rozhodně ne a spíše ne od-

povědělo 74,4 %. Je to podstatně horší výsledek, než zjistil výzkum v železniční dopravě v r. 1966 (49,7 % ano, 39,24 % ne).

Ještě negativněji se vyjádřili respondenti na otázku, zda by souhlasili s vojenským povoláním pro svého syna. Jen 11 % by souhlasilo nebo spíše souhlasilo, ale plných 79,4 % odpovědělo ne nebo spíše ne. Znamená to, že vojáci z povolání jsou ve své většině přesvědčeni, že vojenské povolání nebylo pro ně nejlepší volbou a nebylo by ani nevhodnější volbou pro jejich syny. Podle tohoto zjištění nejsou rodiny vojáků z povolání oporou náboru nových adeptů vojenského povolání.

Zjištění svědčí o tom, že došlo k posunu hodnot, které vojáci z povolání považovali za životně významné při vstupu do armády. Ze tento posun a do jisté míry i deformace hodnot, které důstojníci a praporčíci pod vlivem sociální zkušenosti, ideologické výchovy, vzorů a podobně přijali za své zásady, pokračuje i v současné době, dokazují zjištění o hodnotové orientaci vojáků z povolání (byl zkoumán pouze výsek hodnotového systému, který má nejužší vztah k životním podmínkám).

Výzkum prokázal výrazný rozpor mezi hodnotami, které v životě považují za významné a hodnotami, o něž prakticky usilují. Zatímco ve stupnici ideálních hodnot jsou na prvních čtyřech místech

- sociální jistota,
- práce, která mne uspokojuje,
- výše platu,
- dobré vztahy na pracovišti,

ve stupnici důvodů nespokojenosti se na první místo dostává nedostatečné finanční zabezpečení, na druhé existenční obavy a na třetí byrokratismus a deformace vztahů mezi lidmi.

Tento rozpor je vyvolán rozpor mezi stavení vojáků z povolání, jehož starosti o životní podmínky zasáhly i do stupnice ideálních hodnot. Společensky nejzávažnější hodnoty se ocitají hluboko pod hodnotami, jež preferují individuální existenční potřeby (společenské uznání až na 6. místě, morální ocenění a vyznamenání až na 9. místě). Tím klesá motivační vliv hodnot obecně společenského zaměření (tj. prováděných hodnot v hodnotovém systému socialistické armády) a stoupá neúměrně význam hodnot, jež jsou spojeny s uspokojováním existenčních zájmů jednotlivce. V praxi to znamená přesun energie a úsilí vojáků z povolání do oblasti starostí o základní životní podmínky na úkor úsilí, jež má být věnováno plnění úkolů, vzdělání apod.

Výzkum prokázal, že důstojnický a praporčický sbor naší armády je ve vysoké míře adaptován na obtížné podmínky života armády. Současně však upozornil na to, že životní podmínky vojáků z povolání stagnovaly a dostaly se v mnoha směrech do rozporu se změněnými nároky na výkon vojenského povolání. Některé z nich se staly zdrojem nespokojenosti, vykonávají deformující tlak na hodnotovou orientaci vojáků z povolání a oslabují jejich identifikaci s vojenskou službou a vlastní profesí.

Analýza životních podmínek vojáků z povolání ČSLA poukazuje na skutečnosti, které zesilují všeobecný trend poklesu prestiže vojenského povolání a vytvářejí nepříznivý základ k hodnocení pozice důstojníka a praporčíka v naší společnosti. To nezůstává bez vlivu na sebevědomí velké části vojáků z povolání. Bylo by v dalším bádání potřebné prostudovat účinek tohoto oslabeného sebevědomí na výkon vojenské služby a na přípravu vojáků k boji.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že vytváření předpokladu k optimální identifikaci s vojenskou službou a profesí vyžaduje koordinovaná opatření, která se mimo jiné týkají souhrnu základních podmínek života vojáků z povolání na všech stupních armádního organismu.

Orgány velení a řízení armády již přijaly některá základní opatření k úpravě životních podmínek důstojníků a praporčíků, další jsou plánována. Bylo by však nedostatečné, kdyby činnost k optimalizaci životních podmínek skončila na ústředních orgánech. K jejich zlepšení mohou přispět i nižší stupně, např. úsilím za vytváření lepších pracovních podmínek, zlepšením organizace práce, náročnějším a spravedlivějším hodnocením a vytvářením soudružských mezilidských vztahů mezi nadřízenými a podřízenými i uvnitř pracovních kolektivů apod.